

Csáky Károly

(1873–1945)

1919. augusztus 1-je és 1945. május 9-e között a mindenkori magyar állam hadügy-, illetve honvédelmi miniszteri tiszttét mindösszesen tizenöt személy töltötte be. Az 1919. május és augusztus között működő úgynevezett „ellenkormányok” hadügyminisztereit is tekintetbe véve összesen tizenhét személy látta el a megbízatást, mivel a P. Ábrahám Dezső vezette szegedi ellenkormányban hadügyminiszteri tiszttet betöltött Belitska Sándor később a Bethlen István vezette kormánynak is tagja volt. Tizenhetük közül ketten polgári személyek voltak, a többiek azonban mindannyian katonatisztek. Közülük ketten töltötték be a miniszteri tisztséget tényleges állományú katonatisztként, míg jó tucatnyian szolgálaton kívüli viszonyban, illetve nyugállományúként.

A tizenhét személy közül egyedüliként kőrösszeghi és adorjáni Csáky Károly gróf volt magyar arisztokrata család tagja, aki 1923. június 28-a és 1929. október 10-e között – a tizenhét személy közül a leghosszabb ideig – töltötte be a honvédelmi miniszteri tiszttet. Felmentésekor mindemellett egyike volt a Bethlen-kormány legrégebb óta hivatalban lévő tárcavezetőinek.

Családi háttér és tanulmányok

Kőrösszeghi és adorjáni Csáky Károly gróf 1873. április 10-én született a Szepes vármegyei Szepesmindszenten Csáky Albin gróf és a katolikus nemeshölgyek részére adományozott Csillagkereszt Renddel kitüntetett palotahölgy, Bolza Ilona grófnő negyedik gyermekeként. Említést érdemel, hogy az 1944-es német megszállást követően több helyszínen (Herencsény, Boronka, Gyótapuszta) is a Bolza család tagjai nyújtottak menedéket Bethlen István egykori miniszterelnök számára. Fivére, Csáky Imre 1920 őszén néhány hónapig a Teleki-kormány külügyminisztere volt.

Csáky Károlyt a római katolikus egyház szertartása szerint keresztelték meg. Apja Szepes és Sáros vármegyék főispánja, majd magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszter volt, később a főrendiház elnöke lett. Elemi iskolai tanulóéveit követően 1883 és 1887 között a kassai császári és királyi katonai alreáliskola növendéke volt. Annak elvégzése után a magyar királyi honvéd Ludovika Akadémia növendéke lett, 1887 októberétől 1891. augusztus 18-ig tanult az intézetben „egészfizetéses helyen”, havi 4 forint zsebpénzzel.

A korabeli osztályozási jegyzékek tanúsága szerint évfolyamának legjobbjai közé tartozott. Összeredménye a négy esztendő alatt váltakozva igen jó és jeles volt. Tanárai jellemzése szerint tehetségek tekintetében „igen jó, könnyű és gyorsfelfogású”, míg a „kedély és jellemtulajdonságok” esetében a víg, kitartó, megbízható jelzőket érdemelte ki. Igaz, a harmadik és negyedik évben már a „kissé elbizakodott, akaratos és őszinte” jelzők, vélemények is megjelentek a leírásokban, amelyekhez az öltözködését tekintve szinte minden esetben az „igen rendes” és a „rendes tiszta” formula társult. Fellépését, magatartását „illelmes és barátságos” jelzőkkel illették oktatói.

1891. augusztus 18-án, 1891. szeptember 1-jei ranggal, 2. rangszámmal avatták hadapród-tiszthelyettessé a tanulmányait „igen jó” összeredménnyel befejező Csáky Károly növendéket a pápai magyar királyi 7. honvéd huszárezred II. osztályához. Ott a németül tökéletesen, franciául és tótul – a szlovák nyelv korabeli hivatalos megnevezése – jól beszélő, később az orosz nyelvben is kellő jártasságot szerzett fiatal tiszt a 6. század 2. szakaszának lett a parancsnoka.

1892. október 8-án a központi honvéd lovasiskola tanfolyamára vezényelték – közben 1892. november 1-jén, 3. rangszámmal hadnagyi kinevezést nyert –, de 1893. január 18-ával betegség miatt felmentették a szolgálat alól.

Felgyógyulását követően visszatért csapattestéhez, ahonnét 1893. június 9-én a brucki (Alsó-Ausztria, magyarul: Királyhida) lőiskola II. rendszerű

tanfolyamára vezényelték, amelyet 1893. augusztus 13-án „megfelelt” eredménnyel fejezett be. Ezt követően ismét csapattesténél teljesített szolgálatot mint századtsiszt. 1894. január 1-je és 1894. augusztus 1-je között, az előzőleg betegsége miatt felfüggesztett tanulmányai befejezésére ismét a honvéd központi lovasiskola növendéke lett, a képzést ezúttal már sikeresen be is fejezve.

A tanfolyamot követően ismét a pápai huszárezrednél nyert beosztást mint századtsiszt, mindeközben 1893. március 11-e és 1895. október 15-e között „félfi-zetesés” szabadságát töltötte. Ezen idő alatt, 1895. szeptember 2-án kötött házasságot a Pest vármegyében jelentős közéleti befolyással bíró bernátfalvi és földvály Földvály család tagjával, Földvály Valériával, akinek édesapja, az egykori honvédtiszt és többször is megválasztott képviselőházi tag Földvály Miklós Kossuth Lajossal is levelezésben állt.

Fiuk, Andor 1896. június 26-án született, feleségével való házassága azonban gyorsan megromlott, így már gyermekük születése előtt (házasságukat előbb „ideiglenesen felbontva”) elváltak, amelynek okaként Csáky anyósa és felesége „folytonos intrikáit” jelölte meg válóperükben. Az előbb költészettel foglalkozó, a későbbiekben a fényképezés és a filmezés felé forduló Csáky Andor argentinai emigrációban, a Buenos Aires melletti Ituzaingóban hunyt el, 1977. június 6-án.

Katonai pályafutása

Ezredénél 1895. október 15-e és 1896. szeptember 1-je között századtsisztként, illetve rövid ideig ezred-segédtsizthelyettesként szolgáló, minősítési lapjai tanúsága szerint rendezett pénzviszonyok közepette élő Csákyt 1896. szeptember 1-jén Pápáról Budapestre, honvéd felsőbb tiszti tanfolyamra vezényelték. A tanfolyam vezérkari képzésre törekvő fiatal honvédtisztek számára biztosította a felkészítést, egyúttal – megfelelő tanulmányi eredmény esetén – továbblépési lehetőséget. Közben, 1896. november 1-jével, 8. rangszámmal főhadnaggyá nevezték ki. A tanfolyamot sikeresen elvégző hadnagyk, főhadnagyk közül a magyar királyi Honvédség főparancsnoka a rangsorban az első hat-nyolc főt iskoláztatta be a bécsi császári és királyi Hadiiskolára. 1897 őszén ezen vezérkari képzésre kijelölt tisztek egyike volt Csáky Károly főhadnagy, akinek a további képzéséhez fűzött reményeket látszik igazolni az előjárói 1896-ban és 1897-ben, a minősítvényi táblázatban megfogalmazott véleménye is: „Szilárd, határozott jellemű, víg kedélyű, kiváló szellemi képesség és felfogással, jó újonc oktató, szakaszt úgy önállóan, min századkötelékben jól vezet és vezényel, mint járőrtsiszt

ügyes és használható. Jó lovas, jó lóismerettel bír.” Fizikai állapotát pedig így jellemezték: „Magas szikár termetű [175 centiméter magas volt – Sz. S.], erős, egészséges, a hadi fáradalmakat kibírja.”

Csáky Károly 1897. október 12-e és 1899. szeptember 31-e között végezte a császári és királyi Hadiiskolát „igen jó” összeredménnyel, majd még a képzése befejezésének évében, november 1-jével a császári és királyi 5. hadtest parancsnoksága vezérkari osztályára vezényelték, beosztott tisztként. 1900. március 17-ével „vezérkarhoz beosztott” tiszt lett, 1900. november 1-jével pedig a magyar királyi 2. honvéd lovasdandár parancsnokságára került. 1901. november 1-jével már századosi kinevezést nyert, majd pályáján a Nagy Háborút megelőző években is egyenletesen haladva 1910. november 1-jén előbb vezérkari testületbeli őrnagyi, 1913. november 1-jével vezérkari testületbeli alezredesi, majd 1915. szeptember 1-jével vezérkari testületbeli ezredesi kinevezést kapott. Közben oktatói feladatokat is ellátott, 1907-től szolgált a magyar királyi honvéd központi lovasiskola tanáraként, majd a Honvédelmi Minisztérium 1. osztályába nyert beosztást. Később a magyar királyi honvéd lovassági felügyelő vezérkari főnöke lett.

1914. augusztus 1-je és 14-e között a császári és királyi 9. lovashadosztály vezérkari főnöke volt, seregestét az orosz hadszínterre vezényelték. Az év végén a Honvédelmi Minisztérium 1. osztályának vezetésével bízták meg. A tárca szóban forgó osztálya a minisztérium legfontosabb szerve volt, amelynek teljes rálátása volt a magyar királyi Honvédség szervezetére. Ügykörébe tartozott – a teljesség igénye nélkül – a honvéd, a népfelkelő hatóságok, parancsnokságok, a koronaőrség, a parlamenti őrség szervezése, katonai kiképzése, a törvény-előkészítés, valamint egyebek mellett az összes vezérkari és tűzértörzskari ügyek és a felsőbb tiszti tanfolyam ügyei is. Az osztály éléről 1917 augusztusában távozott, és lett – újonnan végzett tisztként egykori első csapatteste – a pápai magyar királyi 7. honvéd huszárezred parancsnoka, és szolgált azon beosztásában a keleti fronton.

Már a békeévek alatt több kitüntetést kapott, szolgálatát a Jubileumi Emlékérem a fegyveres erő számára (1898), a Katonai Jubileumi Kereszt (1908) és az 1912–1913. évi Emlékkereszt, valamint a Bronz Katonai Érdemérem vörös szalagon kitüntetésekkel honorálták. A világháború éveit elnyerte az Osztrák Császári Lipót Rend lovagkeresztjét hadidíszítménnyel, valamint korábban, 1915. március 13-án, az Osztrák Császári Vaskorona Rend III. osztályát, ugyancsak hadidíszítménnyel. (Ezen kitüntetésekhez később a „kardok” viselésére is jogosulttá vált.) A világháború során a fentiekén kívül mellére tűzhetette a Vörös

Kereszt hadidíszítménnyel ékesített Tiszti Díszjelvényét is. Érdemeit a Német Császárság a II. osztályú német (porosz) Vaskereszttel ismerte el, de megkapta a porosz Vörös Kereszt Érem III. osztályát is.

Az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlását követően nem vállalt szolgálatot, nyugállományba helyezését kérte. Az 1918 novemberében benyújtott kérelmével kapcsolatban a Honvédelmi Minisztériumból Hadügyminisztériummá átalakult „hatóságnál” 1918. december 7-én a következőt jegyezték fel: „Csáky ezredes nyugdíjazásához, minthogy ő az ellenség előtt csupán néhány napig szolgált az 1. osztály hozzájárul.” A nyugállományba helyezéshez szükséges 36 szolgálati évvel még nem rendelkezett, de a Hadügyminisztérium hozzájárult ahhoz, jelezve, hogy „Csáky ezredes ny.áll-ba helyezését felülvizsgálat útján már korábban kérte, de az eljárás nem folytatott le”. Csáky Károlyt – a volt közös haderő, illetve a volt magyar királyi Honvédség szinte valamennyi tábornokához és ezredeséhez hasonlóan – 1919. január 1-jével nyugállományba helyezték 27 év 2 hónap és 9 nap szolgálati idővel, amelyhez még 5 „hadiévet” adtak hozzá, és így a szolgálati ideje 32 év 2 hónapot és 9 napot tett ki. (45 éves volt, amikor kivált a tényleges szolgálatból.) Egy évi nyugellátása 12 300 koronát, évi nyugellátási pótléka 1540 koronát, évi lakbérsegélye 473 korona 60 fillért, míg annak pótléka 179 korona 60 fillért tett ki.

Az akkor már második házasságában élő – 1903. január 21-én vette feleségül ordódi és alsóliesztói Ordódy Erzsébetet, akitől 1906. december 2-án született Miklós nevű fia, és akitől 1930. április 15-én elvált – nyugállományú ezredes a Budapest VII. kerület Jókai utca 10. szám alatti lakásából a csehek által megszállt szülőföldjére költözött vissza.

1922. november 15-én tért vissza a „megszállt területről Csonka-Magyarországra”. Erről a következőképpen számolt be a „m. kir. honvédelmi miniszter [Belitska Sándor nyugállományú altábornagy – Sz. S.] úrnak” 1922. november 22-én Budapesten keltezett levelében:

„Megszállott területről ez év november 15.-én Csonkamagyarország területére menekülve, kérem részemre a 2767/P.M. 1922. számú rendelet alapján a beköltözési engedélyt utólag megadni és nyugilletményemet ezen rendelkezésben foglaltak értelmében folyósítani. Magyarország javára optáltam. Az erről szóló igazolványt másolatban csatolom. Egyúttal kérem feleségem szül. Ordódy Erzsébet és Miklós fiam után, ki született 1906. december 6.án, a családi pótlékot megállapítani. Feleségemnek, sem pedig fiamnak önálló keresete nincsen. Fiam születési anyakönyvi kivonatát betérjeszteni nem tudom, mert megszállott területről nincs módomban beszerezni. A családi pótlékra vonatkozó adatokat kérem anyakönyvi lapom alapján megállapítani. Csáky Károly ezredes.”

A kérelemnek eleget tettek. Az ügyirat *Pro domo*-jában ezzel kapcsolatban a következő olvasható:

„Gróf Csáky Károly nyug. ezredes a megszállt területről menekült részére a beköltözési engedély utólag engedélyezendő volna. Régi illetménye 1921. végétől beszüntetendő és nyugilletménye az az 1921. évi XXXII. tc. alapján 1921. aug. 1.től újból megállapítandó. Nyugilletménye azonban csak 1922. november 1.ével lesz fizetendő.”

Nem ismeretes, hogy Csáky Károly Budapestre történt visszaköltözése után mennyire kapcsolódott be a politikai életbe, illetve a nyugállományú katonatisztek mindennapi életébe, de 1923. június 28-án az államfő, vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó honvédelmi miniszterré nevezte ki, és ugyanazon nappal a szolgálaton kívüli viszonyban tábornoki kinevezést nyert. Hogy miért esett rá az államfő, illetve Bethlen István gróf miniszterelnök választása, nem ismeretes. Talán két szempont vagy „ajánlás” jöhet szóba. Elődje, egykori bajtársa, Belitska Sándor nyugállományból került a honvédelmi miniszteri posztra, mivel az politikai tiszttség volt, tényleges állományú katona azt nem tölthette be. Nem kizárható, hogy Belitska Sándor (is) ajánlhatta a napi politikával nem foglalkozó egykori tisztársát, akivel a világháborút megelőző időszakban együtt is szolgált a Honvédelmi Minisztériumban.

Csáky Károlyt igen nehéz körülmények fogadták a honvédelmi tárca élén. Megoldásra, végrehajtásra várt egyebek mellett a trianoni békeszerződés – amelyet a korabeli magyar társadalom szinte valamennyi tagja diktátumnak tekintett – erősen korlátozó katonai előírásainak végrehajtása, a háborúban elesettek családtagjainak segélyezése, a hadirokkantak és a hadiárvak ügye is.

Az 1924. augusztus 16-án szolgálaton kívüli viszonybeli altábornaggyá kinevezett Csáky Károly 1925 októberében az időközi választásokon kormánypárti programmal (Keresztény-Keresztván Földműves-, Kisgazda- és Polgári Párt) nemzetgyűlési képviselői mandátumot nyert el a gávai választói kerületben, amelyet a következő választásig meg is tartott.

Az optánsok birtok- és vagyonvesztésének problémája őt magát is érintette, a családi vagyoni károk mérséklésére azonban egy Kassa várossal kötött megállapodás megoldást nyújtott. A megszállt csehszlovák területeken fekvő (kojsovi és jekelfalusi) birtokaira ugyanis utódállami kisajátítás várt, azonban a várossal 1925–1926-ban kötött és realizált cseremegállapodás révén slovenskói birtokaiért a város trianoni határ magyar oldalán maradt forrói és garadni birtokait kapta,

az ezzel együtt is „kényszerhelyzetben” kötött, „nem túlságosan előnyös” csere keretében.

Miniszterként az ellenzéki képviselők gyakran interpellálták a katonai nyugellátás „trianoni utódállamokban”, azaz külföldre történő folyósítása ügyében, de Prónay Pál egykori tisztikülönítmény-vezető tevékenysége megítélésének kérdésében is.

Kulturális vonatkozásban említésre érdemes, hogy az 1918-ban létrehozott, akkori nevén magyar királyi Hadtörténelmi Levéltár és Múzeum – amelyek szétválása után magyar királyi Hadtörténelmi Levéltár, valamint magyar királyi Hadtörténelmi Múzeum néven működtek tovább – az 1920-as évek közepén, Csáky Károly minisztersége idején és az ő hathatós támogatásával kapta meg a budai Várban a Nándor laktanya épületét, ahol aztán 1937-ben a nagyközönség előtt is megnyitotta kapuit.

Az államfő 1927. április 29-ével szolgálaton kívüli viszonybeli lovassági tábornokká nevezte ki. Ez utóbbi kinevezést követően még majdnem két és fél esztendeig töltötte be a honvédelmi miniszteri tisztséget, majd 1929. október 10-én arról lemondott, amelyet Horthy Miklós kormányzó még aznap el is fogadott. Távozását, amelynek közvetlen és formális okát az ellenzéki kritikák szerint versenytárgyalást nélkülöző honvédségi (a legénységi szalmazsákok helyett rendszeresíteni tervezett) lőszörmatrac-beszerezés ügye jelentette, a személyét ért politikai támadásokkal indokolta. Felmentést követően az addig a Honvédelmi Minisztérium államtitkári tiszttét betöltő vitéz jákfai Gömbös Gyula szolgálaton kívüli vezérkari százados váltotta a miniszteri székben.

Csáky Károly gróf, nyugalmazott honvédelmi miniszter 1936. július 21-én magyar királyi titkos tanácsosi méltóságot kapott. Korábban – 1927-ben – kiérdemelte az I. osztályú Magyar Érdemkeresztet, illetve a Különös Dicsérő Elismerést (Magyar Koronás Nagy Aranyérem vörös-fehér szegélyes smaragdzöld szalagon) 1929-ben. Szolgálati ideje alapján a Tiszti Szolgálati Jel II. osztályát is viselte.

Miniszteri kinevezést követően nem sokkal – 1924-ben – a Finn Köztársasági Érdemkeresztet, 1930-ban az Olasz Korona Rend nagykeresztjét kapta meg. Előbbinek – a Honvédségi Közlönyben közölttel ellentétben – hivatalos neve a finn Polgárőrség Érdemkeresztje volt, amelyet Csáky – néhány további magyar katonatiszttel és polgári személlyel egyetemben – a magyar királyi Honvédség és a finn haderő Vezérkara között a hírszerzés és kémelhárítás terén 1924-től fennálló együttműködés, a szovjet viszonylatban eszközölt rendszeres információcsera „pecsétjeként” kapott. A nem államfői szintű kitüntetés

adományozásával a finnek értelemszerűen az említett államközi kapcsolatot igyekeztek elfedni a nyilvánosság elől.

Röviddel miniszteri tisztétől való megválása után Csáky Károly magánéletében is változás történt. 1930. április 15-én elvált második feleségétől, és nem sokkal később – 1931. augusztus 1-jén – feleségül vette Schiro Anna Hildát, aki színésznőként a Siró Anny nevet használta. Vele élt 1945. április 25-én bekövetkezett haláláig Budapesten, a II. kerületi Napraforgó utca 3. szám alatt álló, Kaffka Péter által tervezett, az 1920-as, 1930-as évek modern építészetét reprezentáló családi házban, amely az 1931-ben kormányzati szereplők és Ripka Ferenc főpolgármester közreműködésével felavatott Pasaréti úti kislakásos mintatelep része volt. Az anyakönyvi bejegyzése szerint a – reformátusként feltüntetett (sic!) – egykori miniszter halálát agyvérzés okozta. Holttestét Budapesten, a Farkasréti temetőben helyezték örök nyugalomra.

Irodalom

- Bölgöny József – Hubai László: *Magyarország kormányai 1848–2004*. Ötödik, bővített és javított kiadás. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2004.
- Keresztény magyar közéleti almanach*. Első kötet. *A–L. Közgazdasági enciklopédia I. csoport*. Szerkesztette és a kiadásért felel: Hortobágyi Jenő. Budapest, (k. n.), 1940.
- Ki kicsoda? Kortársak lexikona*. Budapest, Béta Irodalmi Részevnytársaság, 1937.
- A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája*. I. kötet. *A–J*. Összeállította: Gudenus János József. Budapest, Natura, 1990.
- A magyar legujabb kor lexikona (Életrajzi adatok)*. Szerkesztette: Rátky Zoltán és Strazimir Oszkár. Budapest, Magyar Legujabb Kor Lexikona, 1932.
- Magyar Politikai Lexikon (Magyar politikusok) 1914–1929*. Szerkesztette: T. Borsos László. Budapest, Magyar Politikai Lexikon (1914–1929) Kiadóvállalat, 1930.
- A magyar társadalom lexikonja*. Budapest, A Magyar Társadalom Lexikonja Kiadóvállalat, 1930.
- Országgyűlési Almanach. Az 1927–1931. évi országgyűlésre*. I. kötet. Szerkesztette: Freisberger Gyula. Budapest, Magyar Távirati Iroda, 1927.
- Sallay Gergely Pál: A miniszter finn kiténtetése. *Az Érem*, 61. (2005), 1. 33–36.
- Szakály Sándor: Csáky Károly. In Ács Tibor – Balogh Gyula – Bencze László – Hegedűs Zoltán – Liptai Ervin – Móricz Lajos – Szakály Sándor: *Honvédelmi miniszterek 1848–1994*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1994.